

ACTE DE CULT RELIGIOS ÎN VREMEA PATRIARHILOR BIBLICI

Pr. conf. univ. dr. Viorel-Cristian Popa

ACTS OF RELIGIOUS WORSHIP IN THE TIME OF THE BIBLICAL PATRIARCHS

Abstract: The life of the biblical Patriarchs, Abraham, Isaac, and Jacob, remains a living example for all of humanity. Preceding to be the Old Testament Law, their faith remains exemplary to all world peoples. The worship is a tribute to divinity through religious acts, the manifestation of religious feeling through prayers and ritual acts or the total rituals of a religion. The cult is also defined as the feeling of admiration, respect, awe, adoration to someone or something. The worship expresses the homage, that is the attitude and activity designed to recognize and describe the value of the person to whom homage is given. The cult encompasses the unity of a religious life, the embrace of piety, and divine liturgical ministry. To preserve the purity of the faith about God and the world, and to restore the true purpose of divine worship - the worship of God - Yahweh chose Abram from Ur of the Chaldeans to be the representative of the true religion and of the true divine worship. This is the God that the patriarchs of the Old Testament and all the Jews of their time honored him. It was God, who called them to a monotheist faith. Therefore, for the Jews, the words „the God of Abraham, of Isaac and of Jacob“ are loaded with emotional and historical significance. Essentially, the worship of the Patriarchs consists of sacrifices, prayer and circumcision. It was a worship of the covenant between God and Abraham.

Keywords: Patriarchs, worship, hebrews, faith, Abraham, Isaac, Jacob.

Noțiuni generale

Dacă religia este tot atât de veche ca și omul, putem spune că originea cultului este tot atât de veche ca și religia¹. Cuvântul „cult” este folosit pentru a descrie activitatea și atitudinea, comportarea corespunzătoare sanctuarului

¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac Prof Dr. Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 194.

sau altarului²; este de origine latină “cultus”, derivând din verbul “colo-colere”, care se traduce prin “a lucra ogorul, a împodobi, a îngriji, a cinsti, a onora, a lucra, a se stabili” și exprimă actul de cinstire a lui Dumnezeu sau cultivarea sentimentului de cinstire a divinității³. Cultul nu este altceva decât manifestarea în exterior a sentimentului religios intern, sau predispoziția religioasă sădită în om de către Ziditorul său, încă de la creație.

Cultul este omagiul, adică atitudinea și activitatea desemnată pentru a recunoaște și descrie valoarea persoanei căreia îi este adresat omagiul. Astfel, cultul este sinonim cu unitatea unei vieți religioase, îmbrățișarea pietății, precum și slujbele liturgice divine. Cultul este omagiul ce se aduce divinității prin acte religioase, manifestarea sentimentului religios prin rugăciuni și prin acte rituale sau totalitatea ritualurilor unei religii. Cultul mai este definit și ca fiind sentimentul exagerat de admirație, de respect, de venerație, de adorație față de cineva sau ceva⁴. De observat, că întinderea înțelesului acestui cuvânt este una foarte mare.

Cultul divin în general, locașurile de cult, personalul consacrat pentru săvârșirea actelor de cult, acțiunile cultice, timpurile sfinte, toate acestea, ca aspecte ale vieții religioase, țin de antichitățile sfinte.

Desfășurarea cultului religios în Vechiul Testament este ilustrată și definită printr-un vocabular foarte bogat. Verbul a sluji, de unde derivă slujire, adorare-λατρεία, și a se prosterna-προσκυνεῖν sunt termeni primari, care, în mod general descriu expresii ca “a se apropia, a căuta, a cerceta față de Iahve”⁵. Astfel, în cadrul cultului, credința, sădită de Creator în om la creație, îl îndeamnă pe acesta la manifestarea în cuvânt și faptă față de Ziditorul său, pe Care îl venerează, îl laudă, îl cinstește, îi cere ajutorul și îi mulțumește pentru tot ce-i oferă ca să trăiască pe pământ. Manifestările interne și externe, care alcătuiesc cultul divin, confirmă sentimentul de supunere al omului față de Ființa de care este conștient că depinde.

Primii oameni și-au arătat sentimentul de adorare față de Dumnezeu pe cale internă, prin ascultare față de Ființa supremă. După căderea în păcat, pe lângă forma internă de adorare, apar și manifestările externe nu numai ca semne de adorare, ci și ca semne de penitență, de cerere a iertării greșelilor. Oamenii se manifestă astfel din dorința de a restabili comuniunea spirituală de fericire nepieritoare, care, inițial, a existat între Dumnezeu și om.

Închinarea religioasă a patriarhilor

Abordând cultul evreilor înaintea de legiferarea lui biblică, ne vom raporta în mod deosebit la perioada patriarhilor biblici, aceasta mai ales pentru că nu

² *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Colectiv de autori, Ed. Abngdon Press, Nashville, 1981, vol.4, p.879.

³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.194.

⁴ *Dicționar Explicativ al Limbii Române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996, p.248.

⁵ *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol.4, p.879.

putem vorbi de evrei înainte de chemarea lui Avraam. Al doisprezecelea capitol din Facerea ne introduce într-o lume religioasă nouă⁶. Iahve îi spune lui Avraam: “Teși din pământul tău, din neamul tău și din casa tatălui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta Eu ... (Facerea 12, 1-3).

Cultul divin biblic antemozaic a cunoscut o dezvoltare dependentă de cea a neamului omenesc. Dacă la descendenții lui Set, cultul și-a păstrat puritatea, la urmașii lui Cain el s-a alterat. Înțelegându-se greșit descoperirea primordială, s-a ajuns în timp la identificarea lui Dumnezeu cu natura, adică a Creatorului cu creatura. Oamenii au încercat să îmblânzească forțele naturii chiar cu prețul sacrificiilor umane. Din cauza păcatului, s-a alunecat din monoteism în politeism, ajungându-se la religii naturaliste. Acestea au dat naștere unui cult idolatru, al cărui scop nu mai era adorarea lui Dumnezeu, ci a creației Sale⁷.

Pentru păstrarea purității credinței despre Dumnezeu și lume și pentru restabilirea adevăratului scop al cultului divin - adorarea lui Dumnezeu - Iahve l-a ales pe Avram din Urul Caldeii, pentru a fi reprezentantul adevăratei religii și al cultului divin adevărat. Prin această alegere se prevenea degradarea totală a cultului divin, degradare cauzată de credința idolatră. Se revenea la credința într-un singur Dumnezeu, prin care se avea în vedere pregătirea omenirii pentru venirea Unului Domnului⁸.

Fără a fi fost invocat în prealabil, Dumnezeu se descoperă unei ființe umane, adresându-i o chemare urmată de promisiuni. În această chemare se cuprinde caracterul universal al izbăvirii, lucru care, în mod normal, nu îl găsim în doctrina mozaică⁹.

În urma chemării, Avram a părăsit Urul Caldeii, îndreptându-se spre Haran, în nord-vestul Mesopotamiei. Mai târziu, el a călătorit spre sud și s-a stabilit pentru un timp la Sichem, iar apoi și-a mânăturmele între Palestina și Egipt (Facerea 13, 1-3)¹⁰.

Iahve, Care l-a chemat pe Avram și Care avea să dea sens nou vieții lui și celor ce erau împreună cu el, era de acum Dumnezeul adorat de ei. Așa i se descoperă El lui Avraam: “Eu sunt Domnul, Care te-a scos din Urul Caldeii, ca să-ți dau pământul acesta de moștenire” (Facerea 15, 7). Avraam însuși îl numește pe Iahve “Dumnezeu Care m-a scos din casa tatălui meu” (Facerea 20, 13; 24, 7; 40).

Pentru cei apropiați lui Avraam, Iahve era “Dumnezeul stăpânului meu Avraam” (Facerea 24, 12). Același Dumnezeu se descoperă lui Isaac, prin teofanie, legitimându-se ca fiind Dumnezeul lui Avraam: ”În noaptea aceea

⁶ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Universitas, Chișinău, 1994, p.179.

⁷ Pr.Prof.Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.195.

⁸ *Ibidem*, p.196.

⁹ John D. W. Watts, *Basic patterns in Old Testament religion*, Vantage Press, New York, Washington, Hollywood, 1971, p.44.

¹⁰ Mircea Eliade, *op. cit.*, p.180.

S-a arătat Domnul (lui Isaac) și i-a zis: ”Eu sunt Dumnezeuul lui Avraam, tatăl tău! Nu te teme că Eu sunt cu tine și te voi binecuvânta și voi înmulți pe urmașii tăi, pentru Avraam, sluga Mea” (Facerea 26, 4). În același fel, când Dumnezeu i se descoperă pentru prima dată lui Iacov, i se adresează cu cuvintele: ”Eu sunt Domnul, Dumnezeuul lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeuul lui Isaac” (Facerea 28, 13; 31, 42; 32, 9). De asemenea, când fiii lui Iosif au fost binecuvântați de Iacov, bunicul lor, noua credință în Dumnezeu devenise deja o tradiție familială¹¹: ”Și i-a binecuvântat (Iacov) zicând: ”Dumnezeu, înaintea Căruia au umblat părinții mei: Avraam și Isaac, Dumnezeuul Cel ce m-a călăuzit de când sunt și până în ziua aceasta; îngerul ce m-a izbăvit pe mine de tot răul să binecuvinteze pruncii aceștia, să poarte ei numele meu și numele părinților mei: Avraam și Isaac, și să crească din ei mulțime mare pe pământ!” (Facerea 48, 15-16).

Acestui Dumnezeu i s-au închinat patriarhii Vechiului Testament și toți evreii din vremea lor. Era Dumnezeu, Care i-a chemat la o credință monoteistă. De aceea, pentru evrei, cuvintele ”Dumnezeuul lui Avraam” erau încărcate cu semnificații emoționale și istorice¹².

Când evreii au pătruns în pământul făgăduit al Canaanului și au privit cu luare aminte în jurul lor, au rămas surprinși de mulțimea locurilor de cult și a practicilor religioase ale țării. Nicăieri nu mai văzuseră o așa risipă de sanctuare. Aproape la tot pasul se întâlneau cu un loc de cult. Fiecare așezare omenească, cât de mică ar fi fost ea, nu se putea să nu aibă locul ei de închinare¹³. Evreii ajunși în Canaan, chiar din vremea patriarhilor, au fost influențați de unele practici religioase ale canaanitilor. Cartea Facerea prezintă exemple de idoli, care fac parte dintre bunurile casnice ale evreilor¹⁴. Că evreii din vremea patriarhilor biblici și urmașii lor adorau și altceva diferit față de Dumnezeuul Unic, aparent dumnezeii inferiori, nu este tănuț în cartea Facerea: ”Atunci a zis Domnul lui Iacov: ”Scoală-te și du-te la Betel și locuiește acolo; fă acolo jertfelnic Dumnezeuului Celui ce ți S-a arătat, când fugeai tu de la fața lui Isav, fratele tău!” Iar Iacov a zis casei sale și tuturor celor ce erau cu dânsul: ”Lepădați dumnezeii cei străini, care se află la voi, curățiți-vă și vă primeniți hainele voastre. ... Iar ei au dat lui Iacov toți dumnezeii cei străini, care erau în mâinile lor, și cerceii ce-i aveau în urechile lor; și Iacov i-a îngropat sub stejarul de lângă Sichem și i-a lăsat necunoscuți până în ziua de astăzi (35, 1-4; 31, 53; Iosua 24, 2)”¹⁵. Aceste divinități casnice, numite terafimi, apar în relatarea despre Rahila: ”Iar Laban, ducându-se să-și tundă oile, Rahila a furat idolii tatălui său.” (Facerea 31, 19; 31, 30). Acești terafimi nu aveau numai

¹¹ Henry Renckens, *The religion of Israel*, New York, 1966, p.63.

¹² *Ibidem*, p.64

¹³ L. Desnoyers, *Histoire du peuple Hebreu*, tom I, Paris, 1922, p.230.

¹⁴ Max I. Dimont, *Evreii, Dumnezeu și istoria*, Ed. Hasefer, București, 1997, p.37.

¹⁵ *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol.2, p.375.

semnificație religioasă, ci și importanță legală și socială. Posesia lor desemna capul familiei și proprietarul averii familiale¹⁶. Furând terafimii de la Laban, Iacov devenea moștenitorul averii socrului său¹⁷.

Este de remarcat faptul că nu se găsesc relatări biblice în care să se afirme că patriarhii Vechiului Testament adorau idoli. Ei nici n-au negat, nici n-au afirmat existența unor zei cărora ei nu s-au închinat, ci i-au ignorat pur și simplu¹⁸.

În mult coloritul panteon al canaaniților, zeul El se bucura de cel mai mare respect, ocupând o poziție aproape monarhică¹⁹. Pătrunzând în Canaan, patriarhii biblici s-au confruntat cu cultul acestui zeu. Cu timpul, el a fost asimilat și identificat cu “Dumnezeul părinților”. Prin această identificare, El primește o dimensiune cosmică, pe care nu putea să o aibă ca divinitate a familiilor sau a clanurilor. Este primul exemplu, atestat istoric, al unei sinteze care îmbogățește moștenirea patriarhală și nu numai²⁰. Este relatat de către toți cei trei patriarhi -Avraam, Isaac și Iacov- că ei înșiși adorau acest Dumnezeu. El apare în relatările lor în combinație cu alte nume: El Elyon (Facerea 14, 18-24), El Olam (Facerea 21, 33; 26, 3-5 și 24-25; 46, 2-5), El Roi (Facerea 16, 13), El Shadai (Facerea 17, 1; 35, 11; 43, 14; 48, 3; 49, 25), El Bethel (Facerea 28, 10-22; 31, 13; 35, 1-7)²¹.

În aceste locuri biblice apare un număr de nume, care se referă la Dumnezeu, altele decât cele de tipul “Dumnezeul părinților noștri”, pe care îl cunoșteau foarte bine patriarhii și evreii timpului lor. Este de remarcat faptul că fiecare din aceste nume include cuvântul El. Niciodată nu apare spre pildă numele zeului Baal. Apariția exclusivă a lui El în aceste nume trebuie să aibă o explicație înrădăcinată în istoria patriarhilor înșiși²². Desigur, pentru patriarhii biblici, El Bethel, El Olam, El Shadai și toate celelalte numiri ale lui Dumnezeu nu reprezentau zeități locale, ci manifestări ale Dumnezeului Suprem, El²³. El al patriarhilor era zeul înălțimii, al puterii și prestigiului și zeul cu care a fost identificat Iahve²⁴. Nu se poate presupune că exista o divinitate locală la Sichem – unde lui Avraam i se face pentru prima dată promisiunea că urmașii lui vor dobândi țara Canaanului – ca, mai târziu, o altă divinitate, la Betel, să-i facă aceeași promisiune, ca, mai apoi, o altă divinitate, la Mamvri, să reînnoiască

¹⁶ John D. W. Watts, *op. cit.*, p.51

¹⁷ H. H. Rowely, *Worship in Ancient Israel*, London S.P.C.K., 1967, p.20.

¹⁸ *Ibidem*, p.22

¹⁹ *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol.2, p.379.

²⁰ John D. W. Watts, *op. cit.*, p.52; Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, p.181-182.

²¹ *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol.2, p.379.

²² John D.W. Watts, *op. cit.*, p.52

²³ H. H. Rowely, *op. cit.*, p.15

²⁴ M.H.Pope, *El in the Ugaritic texts*, S.V.T. II, 1955, p.104, apud. H. H. Rowley, *op.cit.*, p.12

aceeași promisiune²⁵. Evreii nu puteau presupune că diferite divinități – fiecare având originalitatea ei în manifestare – să vină la ei cu aceeași promisiune²⁶. Este cert că patriarhii și evreii timpului lor n-au practicat niciodată un politeism sistematic, ci ei au fost mereu ancorați pe calea monoteismului²⁷. Religia evreilor, în perioada patriarhilor biblici, avea un caracter total diferit de cel al religiei canaanite. Roland de Vaux²⁸ menționează că religia patriarhilor a fost monoteistă. Acest punct de vedere este îmbrățișat și de Renan²⁹ și Lagrange³⁰. Putem afirma astfel că închinarea evreilor, în perioada postmozaică, era adusă unui singur Dumnezeu.

Pe vremea patriarhilor, cultul divin, sau cinstirea lui Dumnezeu, îmbrăca forme simple de manifestare a credinței monoteiste, constând în special din aducerea sacrificiilor și invocarea numelui sfânt. Prin aceste manifestări externe, patriarhii evrei își arătau credința în Dumnezeu, Căruia Îi faceau și făgăduințe solemne, așa cum a procedat Iacov când a fugit spre Mesopotamia, și din Betel i-a făgăduit lui Dumnezeu că-I va da a zecea parte din toate ale sale (Facerea 28, 22).

La aceste forme externe ale cultului, mai adăugăm și actul circumciziunii, pe care Dumnezeu l-a așezat ca semn al legământului veșnic încheiat de El cu Avraam și urmașii săi (Facerea 17, 10-14)³¹.

Actele de cult ale evreilor premozaici nu erau săvârșite de un personal consacrat, întrucât acesta nu exista. Preoția, în sensul strict al cuvântului, nu era cunoscută. Sacrificiile și celelalte acte de cult erau săvârșite de capul familiei (Facerea 22; 31, 54; 46, 1). În cartea Facerea nu se vorbește despre preoți, exceptând cazurile când se relatează despre neamuri străine, cum este cazul cu preoții egipteni: ”Numai pământurile preoților nu le-a cumpărat Iosif (în Egipt), căci preoților le era rânduită de la Faraon porție și se hrăneau din porția lor... (Facerea 47, 22; 41, 45). Tot un caz izolat este și cel în care se vorbește despre Melchisedec, regele preot al Salemului: ”Iar Melchisedec, regele Salemului, i-a adus (lui Avraam) pâine și vin. Melchisedec acesta era preotul Dumnezeului celui Preaînalt (Facerea 14, 18). S-a încetățenit totuși ideea că întâii născuți ai evreilor ar fi îndeplinit, înainte de Moise, funcția sacerdotală. Astfel, în tratatul Zebachim 14, 4 din Talmud stă scris: ”Înainte de a se fi construit cortul, înălțimile erau permise și cultul se făcea prin cei întâi născuți. După ce s-a construit cortul, înălțimile au fost oprite și cultul s-a săvârșit prin preoți”. Această opinie se bazează pe dispoziția pe care Dumnezeu

²⁵ H.H.Rowley, *op.cit.*, p.15

²⁶ *Ibidem*, p.22

²⁷ J.M.Holt, *The Patriarchs of Israel*, 1966, p.141

²⁸ *Initiation Biblique*, Ed. A. Robert și A.Tricot, ediția a 3-a, 1954, p.888

²⁹ *Histoire de Peuple d'Israel*, ediția a 7-a, 1887, p.45

³⁰ *Etudes sur les religions semitiques*, 1903, p.70

³¹ Pr.Prof.Dr.Dumitru.Abrudran, Diac Prof.Dr.Emilian Cornițescu, *op.cit.*, p.196

a dat-o lui Moise (Ieșirea 13, 2) de a-I sfinți și dedica pe întâii născuți de parte bărbătească ai evreilor. Această sfințire ar fi însemnat rânduirea lor de a sluji ca preoți, întrucât Dumnezeu i-a câștigat pentru Sine, cruțându-i atunci când a lovit cu moarte pe toți întâii născuți ai Egiptului. Porunca era însă universală și se referea și la întâii născuți ai dobitoacelor. Astfel, afierosirea pentru Dumnezeu a întâilor născuți de la oameni și până la animale trebuia să însemne altceva decât desemnarea lor ca preoți³². Se poate afirma că, înainte de Moise, fiecare evreu avea dreptul de a aduce lui Dumnezeu sacrificii. În mod deosebit însă, fiecare cap de familie exercita cele ale preoției: invoca numele lui Dumnezeu (Facerea 12, 8; 13, 4; 25, 25; 33, 20), aducea sacrificii (Facerea 12, 7ș.u.; 13, 4, 18; 22, 2; 26, 25; 35, 1), împărțăsea binecuvântare (Facerea 9, 25-27; 27, 27-29; 48, 15 ș.u.; 49, 1-27), săvârșea circumciziunea (Facerea 17, 23)³³.

Există multe pasaje biblice vechitamentare care îi prezintă pe patriarhi oferind sacrificii (Facerea 22, 13; 31, 54; 46), ori construind un altar (Facerea 12, 7; 13, 4, 18; 22, 9; 26, 25; 33, 20; 35, 7), ori înălțând și ungând cu untdelemn un stâlp sau o piatră (Facerea 28, 18; 35, 14).

Dacă personalul de cult consacrat lipsea, evreii antemozaici nu aveau nici locuri de cult bine determinate și legitimate în acest scop. Cultul era adus de obicei pe înălțimi. Acestea, dar și dumberăvile, cursurile de apă ori poienile liniștite erau considerate, până la construirea locașurilor de cult, locuri preferate pentru săvârșirea cultului. Faptul că evreii timpului premozaic își aduceau jertfele pe înălțimi, în dumberăvi, sub arbori sau în alte locuri, dar întotdeauna pe altare construite adhoc, nu poate fi socotit animism. Nicăieri nu vom găsi texte biblice vechitamentare care să sugereze un cult al arborilor, dumberăvilor ori pietrelor la vechii evrei. Ele nu erau nici măcar obiecte de cult. Nu erau mai mult decât un ingredient legat de locurile de cult. Jertfele în sine nu erau aduse pe arbori, ci pe altare, sub arbori. Ar fi total greșit să credem apoi că din punctul de vedere al evreilor, stâncile ar fi capabile să audă și că prin aceasta ar fi fost în posesia unui suflet ori spirit. Că nu poate fi vorba de credință animistă la evrei ne-o demonstrează și faptul că niciodată profeții nu l-au acuzat pe Israel de vreun cult adus copacilor ori pietrelor³⁴.

Locuri rezervate cultului deveneau îndeosebi acelea în care fie că s-au întâmplat lucruri miraculoase, fie s-au înregistrat teofanii sau anghelofanii. De aceste locuri se leagă existența unui altar atât pentru aducerea de sacrificii, cât și pentru a duce mai departe amintirea evenimentului petrecut acolo³⁵. Și evreii premozaici au înălțat asemenea altare, și în mod deosebit patriarhii biblici. Despre patriarhul Avraam, cel dintâi dintre patriarhi, citim în cartea

³² *Ibidem*, p.226.

³³ *Ibidem*, p.227.

³⁴ Henry Renckens, *op.cit.*, p.82.

³⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.203.

Facerea:”Acolo (la Sichem) s-a arătat Domnul lui Avraam și i-a zis:”Țara aceasta o voi da urmașilor tăi”. Și a zidit Avram acolo un jertfelnic Domnului, Celui ce Se arătase” (Facerea 12, 7). Sichemul și-a păstrat importanța religioasă și pentru urmașii lui Avraam. Când Iacov s-a întors din Mesopotamia, a poposit în fața Sichemului și a înălțat și el acolo un jertfelnic, căruia i-a pus numele “El-Elohei-Israel” (El, Dumnezeuul lui Israel) (Facerea 33, 18-20). Mult mai târziu, la întoarcerea evreilor din Egipt, poporul a primit porunci de la Iosua în Sichem (Iosua 24, 25) și a fost reînnoit legământul. Relatarea teofaniei și construirea unui altar sugerează că întinderea Sichemului, dacă nu chiar însuși cetatea, era un centru religios pentru Avraam.³⁶

Un alt loc cu importanță religioasă pentru cultul practicat în timpurile dinainte de Moise a fost Betelul. Aici a înălțat întâi un altar tot patriarhul Avraam, după ce a plecat de la Sichem: ”De acolo (de la Sichem) a pornit el (Avraam) spre muntele care e la răsărit de Betel, și și-a întins acolo cortul, așa încât Betelul era la apus, iar Hai, la răsărit. A zidit acolo un jertfelnic Domnului și s-a închinat Domnului, Celui ce i Se arătase.” (Facerea 12, 8). Totuși, Betelul este asociat în mod clar, în prima carte a Pentateuhului, cu patriarhul Iacov. Fugind de răzburarea fratelui său Isav, Iacov a ajuns într-un loc și a adormit. În somnul său, a visat o scară sprijinită pe pământ și cu vârful atingând cerul; iar îngerii lui Dumnezeu urcau și se coborau pe ea (Facerea 28, 11-13). Iacob a numit acest loc Betel, pentru că aici i s-a descoperit Însuși Dumnezeu (Facerea 35, 7) și aici a vorbit Dumnezeu cu el (Facerea 35, 14)³⁷. A considerat a fi aici casa lui Dumnezeu.

Un altar a fost ridicat apoi, tot de patriarhul Avraam, la Stejarul de la Mamvri, lângă Hebron. Mamvri a fost locul de reședință al patriarhilor Avraam, Isaac și Iacov (Facerea 14, 13; 18, 1; 35, 27). Aici la Mamvri a primit Avraam pe cei trei “Vizitatori cerești” veniți să reînnoiască promisiunea unui fiu pentru Avraam și Sara și să-l avertizeze de distrugerea Sodomei și a Gomorei (Facerea 18). Tot aici, Dumnezeu a încheiat legământ cu Avraam (Facerea 15, 18). Mai târziu, îi găsim aici atât pe Isaac (Facerea 25, 9) cât și pe Iacov (Facerea 35, 27).

Patriarhul Isaac a înălțat un jertfelnic la Beer-Șeba, pentru că aici i s-a arătat Iahve, confirmând promisiunea făcută părintelui său Avraam (Facerea 24, 26). La Beer-Șeba s-a învrednicit de o teofanie și patriarhul Iacov, care a adus acolo sacrificii Domnului (Facerea 46, 1-4). Se poate afirma că Betelul, Hebronul, Sichemul și Beer-Șeba sunt patru localități sfinte, des întâlnite în relatările patriarhale.

La fiecare arătare a lui Iahve, patriarhii, ca reprezentanți ai vechilor evrei în relația lor cu Dumnezeu și ca modele pentru evreii de mai târziu, înălțau altare, pe care aduceau apoi sacrificii.

³⁶ Franz – Elmar Wilms, *Freude vor Gott-Kult und Fest in Israel*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1981, p.181.

³⁷ Henri Renckens, *op. cit.*, p.86.

În viața religioasă a tuturor popoarelor, în diferitele lor stadii de dezvoltare, jertfele au avut o importanță deosebită. În cărțile Vechiului Testament este respinsă reducerea jertfelor la niște acte de formalism, specifice în mod deosebit cultelor păgâne. În sprijinul datelor scripturistice, adevăratele jertfe au un element principal – sufletul care se află în sânge. Obiectul jertfelor este păcatul, iar subiectul lor este curățirea lui din inima omului. Jertfele sunt acțiuni cultice obșnuite, pornite din ființa umană, din sufletul omului, și, în mod simbolic, prin ele, omul își exprimă adorarea și supunera față de voia divină³⁸. Astfel, ideea de jertfă își are temeiul în sentimentul religios și s-a născut dintr-o necesitate internă de adorare, de mulțumire și în mod deosebit de iertare a păcatelor. În felul acesta, jertfa apare ca cea dintâi, cea mai generală, mai importantă și mai veche expresie de adorație religioasă³⁹. Una din urmările căderii omului în păcat a fost ruperea legăturii de comuniune dintre Dumnezeu și om. Omul a fost conștient de această ruptură, fiind muștrat de conștiință și a încercat refacerea comuniunii cu divinitatea. Mijlocul la îndemână pentru refacerea acestei legături a fost jertfa. Ea s-a impus nu numai ca o conștiință a vinovăției, ci și ca o reminiscență a comuniunii reale, care a existat între Dumnezeu și om⁴⁰.

Sacrificiul practicat de evreii premozaici era unul simplu și nu urmărea o rânduială stabilită dinainte. Acolo unde patriarhii biblici aveau teofanii, ei ridicau altare din piatră necioplită sau pământ, pe care aduceau jertfe. Animalele erau junghiate și așezate pe altar, unde erau arse în întregime sau parțial, din restul cărnii urmând să se facă un ospăț sacrificial⁴¹. Simplitatea întregului cult patriarhal era legată de sacrificiu. Nu existau sanctuare și nici preoți, ci doar patriarhul însuși. Tipul sacrificiului este greu de determinat. Se susține în general termenul “zebah”, care ar putea fi tipul mesei de comuniune “shelem”. Multe lucruri privind forma și însemnătatea sacrificiilor din vremea patriarhilor rămân pierdute în antichitate⁴², întrucât sacrificiile acelor vremuri nu sunt descrise amănunțit.

În cartea Facerea, un singur sacrificiu este descris în detaliu⁴³. Este vorba de Jertfa lui Isaac (Facerea 22, 1-19). Ca și în cazul lui Iisus Mântuitorul, prezentat de evangheliști (Luca 2, 41-61), un singur episod este cunoscut și din copilăria lui Isaac. Iahve i-a cerut lui Avraam să-I aducă jertfă pe propriul său fiu. Episodul ilustrează, cu o forță inegalată în Vechiul Testament, semnificația profundă a credinței lui Avraam. Problema credinței și supunerii

³⁸ Franz – Elmar Wilms, *op. cit.*, p.181; Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.246-247

³⁹ Carl Whlelm Bahr, *Symbolic des mosaischen Cultus*, Heidelberg, 1899, vol.II, p.189.

⁴⁰ Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, *Sacrificiile Vechiului Testament*, Caransebeș, 1941, p.13.

⁴¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.196.

⁴² John D. Watts, *Basic patterns in Old Testament religion*, p.50; H.H. Rowely, *Worship in Ancient Israel*, p.24.

⁴³ Mircea Eliade, *op.cit.*, p.183.

domină întreaga relatare, care, de altfel, constituie un exemplu superb al artei narative a autorului cărții⁴⁴. În cazul jertfei lui Isaac nu este vorba de sacrificiul primului născut, care n-a fost cunoscut decât mai târziu și care n-a devenit niciodată obișnuit la israeliți. Liantul puternic care-l lega pe Avraam de Dumnezeu său era credința⁴⁵; aceasta a stat la baza săvârșirii actului cerut de Iahve.

Relatarea sacrificiului îi prezintă pe tată și pe fiul său călătorind spre ținutul Moria, comunicând împărtășirea pasiunii momentului. Mergând împreună (v.6 și 8), fiecare căra materialele pe care tatăl se aștepta să ofere viața unicului său fiu. Amândoi împărtășeau o credință adâncă, profundă. Avraam avea încredere că Dumnezeu știa ceea ce îi ceruse și că Isaac va răspunde cu supunere. Isaac crede înțelepciunii și iubirii tatălui său și, prin exemplul acestuia, crede în providența divină. Faptul că Isaac știa ce necesită un sacrificiu și grija lui pentru o sarcină de lemne ni-l prezintă nu ca pe un mic copil, ci cel puțin ca pe un flăcău. Apoi, întrebarea lui: "Unde este oaia pentru jertfă?" (v.7), pare să ducă dincolo de curiozitatea inocentă și trădează intuiția că această călătorie, în care îl conduce tatăl său, nu este una obișnuită. În aceeași măsură, Isaac presimte solemnitatea evenimentului, mergând în supunere absolută și îngrijindu-se, în același timp, și de lemnele pe care avea să fie sacrificat. Toate acestea îl plasează între cele mai hristologice portrete găsite în Vechiul Testament⁴⁶. Prin supunere absolută, Avraam și-a arătat devoțiunea nemărginită față de Dumnezeu și acesta este unul din elementele ce țin de adevărata jertfă adusă lui Iahve. De altfel, patriarhii biblici nu s-au îndoit niciodată de sfințenia, perfecțiunea și atotputernicia lui Dumnezeu. Jertfele lor s-au constituit în acte ale credinței în Iahve, fapt dovedit prin aceea că jertfitorii n-au cerut nimic pentru ei în schimbul jertfelor, ci au urmat strict comandamentele divine. În felul acesta, jertfele evreilor antemozaici erau jertfe curate, dăruite din suflet, prin credință și neatinsse de pericolul formalismului.

Aceste jertfe erau sângeroase și nesângeroase. Între jertfele sângeroase sunt amintite, la alte neamuri, și cele umane. Acest fel de jertfe nu a fost cunoscut niciodată religiei supranaturale a Vechiului Testament, care chiar le interzicea. La baza sacrificiilor vechitestamentare era așezată ideea de substituție. Jerfa lui Isaac este un exemplu, în sensul că Dumnezeu nu cere omului luarea de viață omenești (Facerea 22)⁴⁷. Materia jertfelor aduse în perioada premozaică, ca și după aceea, se constituia din păsări, animale, produse agricole și derivate din acestea.

⁴⁴ *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol.2, p.729.

⁴⁵ Mircea Eliade, *op. cit.*, p.184.

⁴⁶ *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol.2, p.729.

⁴⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.246; Franz – Elmar Wilms, *op. cit.*, p.112,169.

În cadrul acțiunilor de cult obișnuite, alături de jertfe amintim și **rugăciunea** a cărei consemnare în Vechiul Testament urmează jertfelor. Rugăciunea sau invocarea numelui lui Dumnezeu o întâlnim și la evreii premozaici. Spre pildă, patriarhii evrei, după ce își ridicau jertfelnic, invocau prin rugăciuni numele Domnului (Facerea 12, 8; 13, 4; 26, 25). Aceasta înseamnă că rugăciunea era unită cu actele de jertfă.

În perioada dinainte de Moise, rugăciunea evreilor avea caracter particular⁴⁸. Centrul cultului consta într-o întâlnire personală cu Dumnezeu. Descoperirea lui Dumnezeu s-a făcut personal prin viziune sau prin auzire (Facerea 18, 1). Se reflectă adesea experiența religioasă personală a unui om, dar aceasta era însoțită de întreaga comunitate care adora pe Dumnezeu. Chemarea și experiența religioasă a unui om au devenit punct de adunare, de comuniune pentru întreaga comunitate. Așa a crescut comunitatea în jurul lui Avraam și a celorlalți patriarhi. În ciuda sterilității Sarei, familia lui Avraam creștea. Desigur, această creștere se motivează religios și nu genetic⁴⁹. În această comunitate crescândă, toți membrii erau înrudiți între ei prin adorarea și supunerea față de același Dumnezeu. Era esențială o comunitate culturală cu patriarhul în frunte, servind ca preot și, prin rugăciune, mediator al revelației pentru toți. În această acțiune de mijlocire, rugăciunea personală juca, în mod natural, un mare rol. În unele cazuri, rugăciunea apare ca o mișcare ce pornește de la om și se îndreaptă spre Dumnezeu (Facerea 24, 12), dar, în multe alte cazuri, ea apare ca o participare mutuală în care Dumnezeu și omul conversează (Facerea 20, 7, 17; 15, 1-8; 17, 15-21; 18, 16-33). Uneori, în rugăciune, omul pledează pentru sine însuși și pentru nevoile sale, alteori intervenția are loc pentru semenii. Deși existau cazuri abundente de relatare a ceea ce înseamnă păcatul și iertarea, rugăciunile de iertare erau rare⁵⁰.

Așa cum nu existau locuri bine definite pentru aducerea jertfelor, așa nu existau locuri destinate înălțării rugăciunilor. Rugăciunea, ca cea mai cunoscută formă a cultului divin, nu este limitată la un loc sau altul. Cel ce crede se poate ruga pretutindeni și în rugăciunea sa poate simți prezența lui Dumnezeu. Iosif, în Egipt, a putut cunoaște prezența lui Dumnezeu prin rugăciune, pe când era în închisoare (Facerea 39, 21)⁵¹. În cadrul cultului, comuniunea cu Iahve, ca experiență divino-umană, se transformă în bucurie, entuziasm și dans ritual, toate acestea desfășurându-se în ambianța sfințeniei veșnice a lui Dumnezeu. Prezența lui Dumnezeu este cea care lucrează mântuirea evreilor prin cult⁵².

⁴⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornișescu, *op. cit.*, p.250, 251.

⁴⁹ John D. Watts, *op. cit.*, p.49.

⁵⁰ *Ibidem*, p.50.

⁵¹ Pr. Prof. Vladimir Prelipcean, *Viața religioasă – morală după concepția Vechiului Testament*, în rev.Mitropolia Olteniei, anul XIV (1962), Nr. 5-6, p.283.

⁵² Franz – Elmar Wilms, *op. cit.*, p.90.

Alături de aceste forme externe de cult – înălțarea altarelor, aducerea jertfelor și invocarea numelui lui Dumnezeu în rugăciune – mai amintim la evreii premozaici și actul circumciziei sau al tăierii împrejur. Practica circumciziei a fost poruncită de Dumnezeu ca semn al legământului veșnic încheiat de El cu Avraam și urmașii acestuia: ”Iar legământul dintre Mine și tine și urmașii tăi din neam în neam, pe care trebuie să-l păziți, este acesta: toți cei de parte bărbătească ai voștri să se taie împrejur. Să vă tăiați împrejur și acesta va fi semnul legământului dintre Mine și voi”(Facerea 17,10-11). Prin acest act cultic extraordinar, Dumnezeu încheie legământul cu Avraam care va fi tată a multor popoare. Numele patriarhului se schimbă. Nu se mai cheamă Avram - tatăl înălțimii - ci devine Avraam, care se traduce prin “tată al mulțimii” (Facerea 17, 5-6). Circumciziunea se aplica tuturor celor născuți de parte bărbătească în neamul evreu și se săvârșea în ziua a opta: “In neamul vostru, tot pruncul de parte bărbătească, născut la voi în casă sau cumpărat cu bani de la alt neam, care nu-i din seminția voastră, să se taie împrejur în ziua a opta (Facerea 17,12). Neîmplinirea acestui act de cult se pedepsea cu moartea întrucât se încălca legământul cu Iahve (Facerea 17, 14).

Este greu de fixat ce a însemnat circumciziunea pentru patriarhi. Ea a rămas o practică mai mult familială decât oficială, până în timpuri relativ târzii (după organizarea cultului). Acest lucru îi dădea un caracter privat, intim, care ascundea întreaga însemnătate, întregul sens cu care ar fi putut fi pus în legătură⁵³.

Practicarea circumciziei este întâlnită și la alte popoare, unele învecinate evreilor: egipteni, fenicieni, etiopieni, arabi descendenți din Ismael și musulmani. Potrivit unor teologi raționaliști, tăierea împrejur a evreilor ar fi împrumutată de la egipteni. După una din scrierile lui Iosif Flaviu (Contra lui Apion 2, 13), la egipteni, circumciziunea era practică numai pentru preoți și cei ce doreau să fie inițiați în lucruri misterioase. Acest aspect ne ajută să înțelegem că israeliții n-au împrumutat circumciziunea de la egipteni; la evrei, ea se aplica tuturor celor născuți de parte bărbătească, descendenți din neamul lui Avraam⁵⁴.

Mai degrabă, s-ar părea că egiptenii au urmat exemplul lui Iosif sau li s-a împrumut de către acesta practica circumciziei. Din Pentateuh rezultă că patriarhul Avraam n-a împrumutat circumciziunea de la egipteni, întrucât aceștia nu o practicau decât în mod special. O eventuală primire a unui cetățean egiptean în comunitatea ebraică avea în vedere trecerea a trei generații (Deut.23, 8)⁵⁵. Circumciziunea a fost poruncită de Iahve, ea devenind semnul legământului încheiat de Dumnezeu cu Avraam și semn prin care, mai târziu, evreii se deosebeau de filistenii ori babilonienii. Cert este că, pretutindeni în Vechiul Testament,

⁵³ John D. Watts, *op. cit.*, p.51

⁵⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p.255.

⁵⁵ *Ibidem*, p.225

circumciziunea avea o semnificație religioasă⁵⁶. Cel circumcis se făcea părtaș binecuvântărilor și făgăduințelor făcute de Dumnezeu patriarhului Avraam.

Înălțarea altarelor și aducerea sacrificiilor, invocarea numelui lui Dumnezeu și circumciziunea constituiau acte ce se săvârșeau în cadrul unui cult religios simplu, lipsit de personal consacrat și locașuri de cult. Totuși, în primii patru sute de ani ai existenței lor, evreii au fost uniți prin intermediul a trei lucruri: ideile monoteiste transmise prin Avraam neamului său, ritualul circumciziunii și interzicerea sacrificiului uman, redată atât de mișcător în relatarea sacrificiului lui Isaac. Acceptând ideea monoteismului, evreii s-au comportat într-un fel aparte, fără să-și dea seama de acest fapt. Schimbarea de comportament o fost la început imperceptibilă, dar cu timpul a devenit tot mai evidentă, distanțându-i vizibil de celelalte popoare din jurul lor⁵⁷.

Drept concluzie finală, se poate afirma, fără teama de a greși, că întreaga viață religioasă și socială a evreilor dinaintea de Moise se desfășura în jurul legământului încheiat de Dumnezeu cu patriarhul Avraam. Altfel spus, cultul evreilor acelor vremuri a fost unul al legământului, un cult încă nereglementat prin lege.

---

⁵⁶ John D. W. Watts, *op. cit.*, p.52.

⁵⁷ Max I. Dimont, *op.cit.*, p.37.